

Гарбузенко Лариса 

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри мистецької освіти,
Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира Винниченка,
Кропивницький, Україна
email: lar_gar@ukr.net

Larysa Garbuzenko 

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate
Professor, Associate Professor of the Department of
Art Education, Volodymyr Vynnychenko Central
Ukrainian State University,
Kropyvnytskyi, Ukraine
email: lar_gar@ukr.net

АВТОНОМІЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК РЕЗУЛЬТАТ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Мета дослідження: із урахуванням вимог документів, що унормовують визначення результатів професійної освіти, конкретизувати вимоги до володіння якостями автономії та відповідальності здобувачів мистецької освіти; визначити напрями розвитку автономії та відповідальності майбутніх фахівців образотворчого мистецтва у ході вивчення фахових дисциплін.

Наукова значимість: визначення напрямів розвитку автономії та відповідальності майбутніх фахівців образотворчого мистецтва у ході вивчення фахових дисциплін: організація цілеспрямованої роботи на усвідомлення студентами суті відповідальності, узгодженості між автономією та відповідальністю, передбачення наслідків своєї діяльності; спрямованість діяльності здобувачів мистецької освіти на оволодіння досвідом набаченості; включення студентів у проектну / творчу діяльність.

Результати: систематичні прояви самостійності майбутніх фахівців образотворчого мистецтва у розробці концепції твору, що реалізувалася під час виконання завдань на створення власного художнього образу у запропонованому стилі, техніці, з копіюванням авторського стилю художника, майстра народної творчості та завдань на передачу у власній манері художнього образу, втіленого митцем; у той же час виявляється здатність нести відповідальність за представлення власного стилю художньої діяльності в узгодженні із вимогами освітньої програми.

Достатній рівень розвитку автономії та відповідальності позитивно впливає на якість наступної професійної діяльності фахівців образотворчого мистецтва, що дозволяє їм конкурувати в умовах ринкових відносин із урахуванням соціальних норм і завдяки умінню знаходити сенс власного буття.

Висновки: конкретизація результатів навчання майбутніх фахівців образотворчого мистецтва через категорію автономії та відповідальності на основі детального аналізу загальних та спеціальних компетентностей створює умови для якісного професійного вдосконалення та формування особистості митця, здатного втілювати художні образи не лише на основі класичних теорій, а й з урахуванням соціальних змін та вимог ринку праці.

Ключові слова: автономія, відповідальність, майбутній фахівець образотворчого мистецтва, загальні та спеціальні компетентності, фахові навчальні дисципліни.

AUTONOMY AND RESPONSIBILITY AS A RESULT OF TRAINING FUTURE FINE ARTS SPECIALISTS

Purpose: taking into account the requirements of documents governing the assessment of vocational education outcomes, to specify the requirements regarding the autonomy and responsibility of arts education students and to identify directions for developing the autonomy and responsibility of these future professionals during the study of specialized disciplines.

Scientific novelty: defining directions for developing the autonomy and responsibility of future fine arts professionals during the study of specialized disciplines: organizing purposeful work to foster students' understanding of the essence of responsibility, the alignment between autonomy and responsibility, and the

anticipation of the consequences of their actions; orienting the activities of art students toward mastering the experience of independent learning; and engaging students in project-based or creative activities.

Results: the systematic demonstration of independence by future visual arts specialists when developing an artwork's concept — manifested through tasks involving the creation of an original artistic image (using a specific style or technique, or emulating the style of a professional artist or folk artisan) and tasks requiring the rendering of an artist's existing image in one's own manner — is accompanied by the ability to take responsibility for presenting one's own artistic style in alignment with the educational program's requirements.

A sufficient level of autonomy and responsibility positively influences the quality of the subsequent professional work of visual arts specialists, enabling them to compete within market conditions while respecting social norms and drawing upon the ability to find meaning in their own existence.

Conclusions: specifying the learning outcomes for future fine arts professionals through the lens of autonomy and responsibility — based on a detailed analysis of general and specialized competencies — creates the conditions for high-quality professional development and the shaping of an artist capable of bringing artistic visions to life not only through classical theories but also by taking into account social changes and labor market demands.

Keywords: autonomy, responsibility, future fine arts specialist, general and specialized competencies, professional academic disciplines.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Глобальні зміни у суспільстві, технологіях і культурі спонукають до вдосконалення змісту та технології мистецької освіти в цілому та підготовки фахівців образотворчого мистецтва зокрема. Сучасні здобувачі художньої освіти мають оволодівати не лише класичними навичками, а й вміннями адаптуватися до нових реалій, що пов'язані із розвитком цифровізації та нових технологій, вимогами сучасного ринку праці, потребою використання образотворчого мистецтва в інтеграції з іншими видами мистецтва як інструменту психологічної підтримки, відновлення ментального здоров'я.

Національна рамка кваліфікацій України (2020) серед основних категорій, на основі яких визначають результати професійної освіти, крім знань, умінь, навичок та комунікації, виокремлює автономію та відповідальність здобувачів вищої освіти, які визначаються як здатність особи застосовувати знання та навички самостійно та відповідально. Відповідно до цього документу в аспекті розвитку автономії та відповідальності процес професійної освіти бакалаврів має бути спрямований на розвиток умінь управління комплексними діями або проектами, спроможності нести відповідальність за прийняття рішень у непередбачуваних контекстах, розвиток відповідальності за результати власної діяльності та розвиток інших, здатність до подальшого навча-

ння з високим рівнем автономності.

Процес розвитку автономії та відповідальності повинен відбуватися у гармонії із оволодінням здобувачами освіти знаннями, уміннями та навичками, вдосконаленням культури комунікації. Традиційно професійна освіта майбутніх фахівців більше уваги звертає на здобуття знань про мистецтво, його види, особливості технології та техніки створення художнього твору, формування умінь і навичок роботи в різних видах образотворчого мистецтва. Часто у практичній роботі у закладах вищої освіти процес формування культури комунікації, автономії та відповідальності здійснюється нецілеспрямовано та несистемно. Виникає потреба у проведенні ґрунтовних досліджень проблеми розвитку автономії та відповідальності майбутніх фахівців образотворчого мистецтва.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідження автономії та відповідальності здобувачів освіти поширені в англomовній педагогіці та психології. У контексті пошуку шляхів вдосконалення мистецької освіти нас зацікавили дослідження Y. Liu (2024) щодо суб'єктивності та амбівалентності поняття автономії для діяльності художників, коли вони обирають свою траєкторію художньої творчості із урахуванням цензури держави та тиску комерційного ринку; розвідка Y. Song & N. M. Nasri (2025), в якій аналізується вплив розвитку самоусвідомлення та автономії студента на формування його відповідаль-

ності перед суспільством; робота G. Özaltun (2025), що присвячена розкриттю балансу між розвитком автономії художника та вихованням етичної свідомості та демократичних цінностей; дослідження M. Bae-Dimitriadis (2026) щодо аналізу сучасної художньої освіти, завдяки якій створюються простори свободи, де майбутні художники навчаються реагувати на глобальні виклики із соціальною відповідальністю.

Питання розвитку відповідальності фахівців окремих спеціальностей аналізують українські автори О. Вознюк і М. Левківський (2002), К. Житнухіна (2021), О. Олексієнко (2023), Н. Шевченко і М. Задорожна (2018) та ін.

У контексті професійної підготовки майбутніх фахівців образотворчого мистецтва значимими для нас є міркування К. Житнухіної (2021) щодо суті відповідального ставлення до майбутньої професії, яке авторка визначає як стійку якість особистості майбутнього фахівця щодо відповідності дотриманню встановлених нормативно-правових засад галузі діяльності фахівця, що характеризується усвідомленістю прийняття оптимальних рішень, визначенні оптимальних способів досягнення професійних цілей, передбаченні їх можливих наслідків.

Дослідники В. Кутішенко & Н. Вінник (2021) наголошують, що відповідальність є системною властивістю особистості, світоглядним феноменом. Автори вважають, що формування відповідальності майбутніх фахівців може ефективно відбуватися через спонування їх до «усвідомлення духовного виміру власного життя та розвиток духовного Я особистості, коли духовні цінності стають основним регулятором її поведінки» (Кутішенко & Вінник, 2021, с. 99).

Розвиток автономності особистості представлено в сучасних українських дослідженнях у таких аспектах: як ключової умови ефективності професійної діяльності фахівців (І. Доброскок, 2017); розробка моделі системи розвитку автономності студентів у середовищі інтеграції освітньої та самоосвітньої діяльності, що складається із блоку цілепокладання, ціннісно-орієнтаційного, діяльнісно-процесуального, коригувального та прогностичного блоків (Р. Попов, 2019); визначення напрямів формування автономності студента: формування адекватних мотивів для автономного навчання; розвиток розумових властивостей, які є основою навчаль-

них дій; формування адекватної самооцінки своєї автономної діяльності; формування якостей-звичок, що сприяють підвищенню ефективності автономної діяльності; формування і розвиток психічних властивостей особистості (Н. Дмитренко, 2019).

Хоча питання розвитку автономії та відповідальності майбутніх фахівців різних спеціальностей достатньо повно розкрито, але нами не виявлено ґрунтовних досліджень особливостей розвитку цих компонентів визначення результативності навчання у процесі професійної освіти майбутніх фахівців образотворчого мистецтва.

Формулювання цілей та завдань статті: із урахуванням вимог документів, що унормовують визначення результатів професійної освіти, конкретизувати вимоги до володіння якостями автономії та відповідальності майбутніх фахівців образотворчого мистецтва; визначити напрями розвитку автономії та відповідальності майбутніх фахівців образотворчого мистецтва у ході вивчення фахових дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Програмні результати навчання мають відповідати загальним і спеціальним компетентностям, що формуються у процесі професійної освіти. Враховуючи вимоги Стандарту вищої освіти спеціальності Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація (2019), на основі детального аналізу змісту загальних і спеціальних компетентностей, які повинні формуватися у процесі освоєння майбутніми фахівцями образотворчого мистецтва комплексу фахових дисциплін («Малюнок», «Живопис», «Декоративно-прикладне мистецтво», «Історія образотворчого мистецтва», «Композиція» та інші), що визначені Освітньо-професійною програмою Візуальні мистецтва бакалаврського рівня вищої освіти (2025), пропонуємо конкретизацію вимог до володіння якостями автономії та відповідальності здобувачів мистецької освіти.

Автономія та відповідальність як програмні результати навчання цілком узгоджуються із загальними компетентностями, якими повинні оволодіти майбутні фахівці образотворчого мистецтва. Оволодіваючи здатністю реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства прав і свобод людини і громадянина

в Україні, майбутній фахівець повинен усвідомлювати наслідки дотримання чи недотримання обов'язків як члена суспільства для оточення, групи та особистості, дотримуватися академічної доброчесності. Результатом опанування здатністю до абстрактного мислення, аналізу та синтезу є виявлення студентом самостійності в інтерпретації створення художнього продукту. Здатність самостійно добирати техніки і технології створення художнього продукту, розвивати власний стиль художньої діяльності, усвідомлювати наслідки впровадження своїх інновацій для суспільства, колективу, групи та окремої особистості є результатом привласнення здатності генерувати нові ідеї. Важливими для компетентності оцінювання та забезпечення якості виконуваних робіт є самостійність здобувачів освіти в розробці плану, концепції художнього твору, дотриманні технології та техніки виконання, самокритичність при оцінюванні власної роботи, об'єктивність в оцінці творів мистецтва. Не менш значимим програмним результатом навчальної діяльності майбутніх фахівців образотворчого мистецтва є здатність до усвідомленого самостійного вибору способів вираження поваги до національної своєрідності та мультикультурності, усвідомлення наслідків цінування чи неналежного цінування національної своєрідності для суспільства, колективу, групи та окремої особистості.

Автономія та відповідальність здобувачів, як результат оволодіння студентами спеціальними компетентностями, розвивається як в ході їх ознайомлення з теорією образотворчого мистецтва, так і у процесі включення у практичну діяльність. Основним показником автономії майбутнього митця є міра його самостійності у процесі оволодіння теоретичним матеріалом, виконання репродуктивних та творчих завдань, рівень потреби у допомозі в ході творчої роботи.

Автономія майбутнього митця забезпечується завдяки створенню можливостей для самостійного дослідження, аналізу теоретичних концепцій, технологій і технік створення творів образотворчого мистецтва, самостійного вибору напрямів досліджень відповідно до своїх інтересів та потреб, розвитку власних ідей та підходів до аналізу творів образотворчого мистецтва. Під час вивчення теоретичних положень доцільно залучати студентів до вільного дослідження класичних і сучасних напрямів в образотворчо-

му мистецтві, вибору підходу до творчості, який відповідає власним уподобанням та поглядам на основі порівняння різних підходів до такої діяльності.

У процесі проведення наукових досліджень, виконання курсових та кваліфікаційних робіт, проведення мистецтвознавчих, етнографічних розвідок автономія здобувачів освіти характеризується такими ознаками: самостійний вибір теми дослідження, яка відповідає їх інтересам і потребам, і в той же час відповідає програмним вимогам; самостійна розробка методології дослідження, включаючи вибір підходів та інструментів аналізу, планування кроків дослідження; самостійний пошук та обробка джерел інформації за допомогою друкованих наукових видань, он-лайн баз даних, електронних бібліотек, архівів та інших джерел; самостійне проведення аналізу та інтерпретації отриманих даних з використанням спеціалізованих програм для обробки та візуалізації інформації; самостійне формулювання висновків та рекомендацій на основі результатів дослідження; здатність самостійної підготовки до презентації художніх творів та мистецтвознавчих досліджень.

Автономія студентів під час виконання практичних завдань, як репродуктивного, так і творчого характеру, виявляється у самостійному виборі матеріалів для роботи відповідно до техніки, що використовується; самостійному вивченні нових технік та технологій роботи з різними матеріалами у різних стилях; проявах ініціативи при визначенні напрямів використання сформованих умінь і навичок у подальшій роботі.

Відповідальність майбутнього фахівця виявляється у тому, як він розуміє зміст та значення власної діяльності, вбачає її наслідки для самого себе, окремої особистості та групи, й суспільства в цілому. Відповідальність здобувача мистецької освіти під час теоретичного навчання та виконання практичних завдань характеризується різними ознаками.

Відповідальність студентів у процесі ознайомлення з теоретичними положеннями виявляється у прагненні обирати різноманітні джерела для роботи (друковані та електронні наукові та навчальні видання, каталоги виставок, альбоми, біографічні видання про художників, майстрів народної творчості тощо); критичному ставленні до різних джерел інформації, здатності

виокремлювати факти й оцінні судження авторів інформації; відповідальності за формулювання оцінних суджень щодо творів образотворчого мистецтва з точки зору їх характеристик та особливостей, сучасних концепцій мистецтвознавства; аналітичних та критичних навичках для об'єктивної оцінки та інтерпретації творів образотворчого мистецтва з урахуванням класичних та сучасних підходів мистецтвознавства.

Відповідальність є особливо важливою якістю особистості майбутнього фахівця у процесі його залучення до дослідницької роботи. Тут звертаємо увагу на такі її ознаки: дотримання етичних стандартів та принципів наукової роботи, поважання авторських прав; проведення об'єктивного та критичного аналізу отриманих даних, уникання викривлення результатів дослідження; використання достовірних та актуальних джерел інформації для забезпечення об'єктивності та достовірності результатів дослідження; чесне та об'єктивне формулювання висновків та рекомендацій, без спотворення фактів та підтасовування даних; чітке розмежування результатів досліджень, які проведені іншими дослідниками, і власного дослідження.

У процесі виконання практичних завдань для відповідальності майбутнього митця характерними є такі ознаки: розуміння змісту завдання; визначення мети його виконання, розуміння важливості його виконання; усвідомлення необхідності виконання завдання незалежно від ступеня його складності, рівня мотивації та особистих уподобань; розробка плану виконання для репродуктивного завдання чи концепції творчої роботи; вирішення питання про матеріали та способи виконання завдання; дотримання техніки та технології практичної роботи; дотримання правил безпеки при роботі з різними матеріалами; відповідальність за якість робіт, уважність до деталей; досягнення визначеної мети; зіставлення отриманого результату із метою виконання завдання; аналіз позитивних сторін та недоліків у роботі; прогнозування подальшої роботи із удосконалення професійної майстерності.

Важливо розвивати спроможність здобувачів освіти нести відповідальність за результати своєї роботи у виборі теорій та принципів, що лежать в основі створення художнього образу різними засобами образотворчого мистецтва, застосуванні різних концепцій та підходів до твор-

чості. У цьому разі особистість може свідомо приймати рішення про виконання дій, готова відповісти за їх наслідки, тобто вона передбачає наслідки невиконання завдання, розуміє проблеми, що з'являться, якщо не виконати запропоноване чи обране завдання.

Практична робота студентів передбачає не лише індивідуальну діяльність, а й групову. Тому суттєвою ознакою відповідальності є здатність майбутнього фахівця свідомо приймати доступні для виконання ним обов'язки, вчасно і раціонально їх виконувати, бажання спільно працювати через почуття обов'язку перед собою та групою.

Важливим компонентом відповідальності здобувача мистецької освіти є дотримання академічної доброчесності, що знаходить реалізацію у самостійному виконанні завдань, посиленні на джерела інформації, дотриманні норм законодавства про авторське право і суміжні права, наданні достовірної інформації про результати власної навчальної діяльності.

Процес розвитку відповідальності майбутніх фахівців образотворчого мистецтва будується із урахуванням єдності об'єктивного й суб'єктивного. Об'єктивне стосовно відповідальності у професійній освіті та діяльності художників виступає у формі обов'язкового, морально та естетично необхідного. Моральне виявляється у вимогах, правилах стосовно використання ідей та концепцій при створенні художніх творів, а естетичне — у законах, принципах, правилах створення художнього образу певними засобами образотворчого мистецтва. Суб'єктивність відповідальності митця проявляється у добровільному прийнятті необхідності дотримання сформульованих моральних та естетичних, художніх вимог.

Нами визначені окремі напрями розвитку автономії та відповідальності майбутніх фахівців образотворчого мистецтва.

У першу чергу, розвиток автономії та відповідальності майбутніх фахівців образотворчого мистецтва відбувається у процесі організації цілеспрямованої роботи на усвідомлення студентами суті відповідальності, узгодженості між автономією та відповідальністю, передбачення наслідків своєї діяльності. Цей напрям включає такі види роботи: ознайомлення із нормативними документами щодо академічної доброчесно-

сті, вимогами стандартів освіти та освітніх програм, критеріями оцінювання різних видів освітньої діяльності із фахових дисциплін; завдання на визначення доцільності прояву автономії чи обов'язковості у конкретних ситуаціях освітньої та професійної діяльності; завдання на встановлення причинно-наслідкових зв'язків дотримання, з одного боку, вимог, технологій та технік, а з іншого — прояву самостійності; аналіз результатів діяльності у зіставленні із вимогами навчальних програм та власною потребою у виявленні самостійності, проявами авторської позиції; порівняння інформації, отриманої із наукової чи навчальної літератури, з інформацією, отриманою за допомогою штучного інтелекту; визначення наслідків для митця і для споживача мистецтва використання штучного інтелекту в образотворчому мистецтві.

Іншим напрямом розвитку автономії та відповідальності майбутніх фахівців образотворчого мистецтва є спрямованість їх діяльності на оволодіння досвідом набаченості, як сукупності знань і вмінь зорового сприймання і розуміння зорових образів, що відбувається у процесі як цілеспрямованого, так і нецілеспрямованого спостереження різноманітних об'єктів. Ефективними у цьому разі є виконання завдань на створення каталогів робіт художників, майстрів народної творчості із визначенням особливостей авторського стилю; накопичення начерків на основі власних спостережень з використанням різних технік; дотримання вимоги посилення на джерела отримання конкретної інформації; завдання на розвиток спостережливості, що передбачають встановлення відповідності між зображеннями, які сприймаються зараз, і тими, які сприймалися раніше; завдання на порівняння зображень, створених людиною і штучним інтелектом.

Ще одним напрямом розвитку автономії

та відповідальності майбутніх фахівців образотворчого мистецтва є включення студентів у проектну / творчу діяльність. Широким полем прояву самостійності та ініціативності є виконання майбутніми фахівцями образотворчого мистецтва курсових і кваліфікаційних робіт відповідно до навчальної програми, проектів за запитом споживачів мистецтва, організація виставок, майстер-класів тощо. У цьому разі студенти демонструють автономію у розробці концепції твору, що розвивалася під час виконання завдань на створення власного художнього образу у запропонованому стилі, техніці, з копіюванням авторського стилю художника, майстра народної творчості та завдань на передачу у власній манері художнього образу, втіленого митцем. У той же час виявляється здатність нести відповідальність за представлення власного стилю художньої діяльності в узгодженні із вимогами освітньої програми.

Висновки. Отже, автономія та відповідальність — це ті якості, які дозволяють фахівцю образотворчого мистецтва конкурувати в умовах ринкових відносин із урахуванням соціальних норм і завдяки умінню знаходити сенс власного буття. Конкретизація результатів навчання майбутніх фахівців образотворчого мистецтва через категорію автономії та відповідальності на основі детального аналізу загальних та спеціальних компетентностей створює умови для якісного професійного вдосконалення та формування особистості митця, здатного втілювати художні образи не лише на основі класичних теорій, а й з урахуванням соціальних змін та вимог ринку праці.

Перспективи подальших досліджень: розробка цілісної технології розвитку автономії та відповідальності майбутніх фахівців образотворчого мистецтва у процесі вивчення фахових мистецьких дисциплін.

Фінансування / Funding

Дослідження виконано без фінансової підтримки.

Використання Штучного Інтелекту / Use of Artificial Intelligence

Авторка стверджує, що при створенні цієї статті не використовувала технології штучного інтелекту.

Конфлікт інтересів / Conflict of Interest

Авторка заявляє про відсутність конфлікту інтересів щодо цього дослідження, включаючи фінансові, особисті, авторські чи будь-які інші, які могли б вплинути на дослідження, а також на результати, представлені в цій статті.

Надійшла до редакції / Received: 24.08.2026

Прорецензовано / Peer-reviewed: 17.09.2026

Рекомендовано до публікації / Accepted for publication: 23.09.2026

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Вознюк, О. В., & Левківський, М. В. (2002). Відповідальність у структурі компетентності педагога. *Педагогічні науки. Збірник наукових праць Сумського державного педагогічного університету*, 1, 179–186. <https://eprints.zu.edu.ua/26638>
- Дмітренко, Н. Є. (2019). Педагогічна характеристика автономного студента. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*, 86, 114–118. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2019-86-20>
- Доброскок, І. І. (2017). Розвиток автономності і відповідальності здобувачів вищої освіти — ключова умова ефективної професійної діяльності майбутніх фахівців. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*, 5, 55–82. <https://profedu.com.ua>
- Житнухіна, К. (2021). Формування відповідального ставлення до майбутньої професії у студентів закладів вищої освіти як педагогічна проблема. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 82, 55–77. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.82.12>
- Кутішенко, В. П., & Вінник, Н. Д. (2021). Особливості відповідальності як світоглядного феномену студентів-психологів і соціальних працівників на первинному етапі професійної підготовки. *Проблеми сучасної психології*, 1, 91–100. <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2021-1-10>
- Національна рамка кваліфікацій України. (2020). Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 519). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>
- Олексієнко, О. Г. (2023). Особливості формування відповідальності як складової професійної компетентності майбутніх викладачів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 1, 113–121. <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-105-1-113-121>
- Освітньо-професійна програма Візуальні мистецтва першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю В4 Образотворче мистецтво та реставрація галузі знань В Культура, мистецтво та гуманітарні науки. Кваліфікація: Бакалавр образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва, реставрації. (2025). Кропивницький. https://www.cusu.edu.ua/images/download-files/OP_quality-education/bakalavr/2025/Vizualni_mystetstva_Bakalavr.pdf
- Попов, Р. (2019). Модель системи розвитку автономності студентів вищого навчального закладу. *Молодь і ринок*, 4, 91–99. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.168634>
- Стандарт вищої освіти України. Перший (бакалаврський) рівень. Бакалавр. 02 Культура і мистецтво. 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація. (2019). Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України 24.05.2019 р. № 725. Київ. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/023-obrazotv-mist-dekorat-mist-restavr-bakalavr-725-24-05-2019.pdf>
- Шевченко, Н. Ф., & Задорожна, М. М. (2018). Психологічні чинники формування відповідальності як загальної компетенції студентів. *Проблеми сучасної психології*, 1, 196–201. https://nbuv.gov.ua/UJRN/pspz_2018_1_33
- Bae-Dimitriadis, M. (2026). Art Education Shaping Affect, Imagination, and Social Responsibility. *Art Education*, 79(3), 4–9. <https://doi.org/10.1080/00043125.2026.2710600>
- Liu, Y. (2024). The meaning of autonomy: How artists justify career paths. *Poetics*, 105, 101915. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2024.101915>
- Özaltun, G. (2025). The Contribution of Art Education to Creativity: From Individual Development to Social Integration. *ARTic*, 8(1), 947–956. <https://doi.org/10.34010/artic.v8i1.17616>
- Song, Y., & Nasri, N. M. (2025). Art Education and Social Emotional Learning: Practices to Enhance Students' Self-Awareness and Sense of Social Responsibility. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 14(4), 2315–2330. <https://doi.org/10.6007/IJARPED/v14-i4/27222>

REFERENCES

- Bae-Dimitriadis, M. (2026). Art Education Shaping Affect, Imagination, and Social Responsibility. *Art Education*, 79(3), 4–9. <https://doi.org/10.1080/00043125.2026.2710600> [in English].
- Dmitrenko, N. Ye. (2019). Pedahohichna kharakterystyka avtonomnoho studenta [Pedagogical Characteristics of an Autonomous Student]. *Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohichni nauky»*, 86, 114–118. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2019-86-20> [in Ukrainian].
- Dobroskok, I. I. (2017). Rozvytok avtonomnosti i vidpovidalnosti здobuvachiv vyshchoi osvity — kliuchova umova efektyvnoi profesiinoi diialnosti maibutnikh fakhivtsiv [Development of Autonomy and Respon-

sibility among Higher Education Students: A Key Condition for the Effective Professional Activity of Future Specialists]. *Profesiina osvita: metodolohiia, teoriia ta tekhnolohii*, 5, 55–82. <https://profedu.com.ua> [in Ukrainian].

Kutishenko, V. P., & Vinnyk, N. D. (2021). Osoblyvosti vidpovidalnosti yak svitohliadnoho fenomenu studentiv-psykholohiv i sotsialnykh pratsivnykiv na pervynnomu etapi profesiinoi pidhotovky [Characteristics of Responsibility as a Worldview Phenomenon among Psychology and Social Work Students at the Initial Stage of Professional Training]. *Problemy suchasnoi psykholohii*, 1, 91–100. <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2021-1-10> [in Ukrainian].

Liu, Y. (2024). The meaning of autonomy: How artists justify career paths. *Poetics*, 105, 101915. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2024.101915> [in English].

Natsionalna ramka kvalifikatsii Ukrainy [National Qualifications Framework of Ukraine]. (2020). Zatverdzhena Postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 lystopada 2011 r. № 1341 (v redaktsii postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25 chervnia 2020 r. № 519). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

Oleksienko, O. H. (2023). Osoblyvosti formuvannia vidpovidalnosti yak skladovoi profesiinoi kompetentnosti maibutnikh vykladachiv [Specifics of Developing Responsibility as a Component of Future Teachers' Professional Competence]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, 1, 113–121. <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-105-1-113-121> [in Ukrainian].

Osvitno-profesiina prohrama Vizualni mystetstva pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu V4 Obrazotvorche mystetstvo ta restavratsiia haluzi znan V Kultura, mystetstvo ta humanitarni nauky. Kvalifikatsiia: Bakalavr obrazotvorchoho mystetstva, dekoratyvnoho mystetstva, restavratsii [Educational and Professional Program Visual Arts of the First (Bachelor's) Level of Higher Education in the Specialty B4 Fine Arts and Restoration of the Field of Knowledge B Culture, Art and Humanities. Qualification: Bachelor of Fine Arts, Decorative Arts, Restoration]. (2025). Kropyvnytskyi. https://www.cusu.edu.ua/images/download-files/OP_quality-education/bakalavr/2025/Vizualni_mystetstva_Bakalavr.pdf [in Ukrainian].

Özaltun, G. (2025). The Contribution of Art Education to Creativity: From Individual Development to Social Integration. *ARTic*, 8(1), 947–956. <https://doi.org/10.34010/artic.v8i1.17616> [in English].

Popov, R. (2019). Model systemy rozvytku avtonomnosti studentiv vyshchoho navchalnoho zakladu [A Model of the System for Developing Student Autonomy in a Higher Education Institution]. *Molod i rynok*, 4, 91–99. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.168634> [in Ukrainian].

Shevchenko, N. F., & Zadorozhna, M. M. (2018). Psykholohichni chynnyky formuvannia vidpovidalnosti yak zahalnoi kompetentsii studentiv [Psychological Factors in the Formation of Responsibility as a General Competence of Students]. *Problemy suchasnoi psykholohii*, 1, 196–201. https://nbuv.gov.ua/UJRN/pspz_2018_1_33 [in Ukrainian].

Song, Y., & Nasri, N. M. (2025). Art Education and Social Emotional Learning: Practices to Enhance Students' Self-Awareness and Sense of Social Responsibility. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 14(4), 2315–2330. <https://doi.org/10.6007/IJARPED/v14-i4/27222> [in English].

Standart vyshchoi osvity Ukrainy. Pershyi (bakalavrskyi) riven. Bakalavr. 02 Kultura i mystetstvo. 023 Obrazotvorche mystetstvo, dekoratyvne mystetstvo, restavratsiia [Higher Education Standard of Ukraine. First (Bachelor's) Level. Bachelor. 02 Culture and Art. 023 Fine Art, Decorative Art, and Restoration]. (2019). Zatverdzheno Nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy 24.05.2019 r. № 725. Kyiv. <https://mon.gov.ua/statistic-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/023-obrazotv-mist-dekorat-mist-restavr-bakalavr-725-24-05-2019.pdf> [in Ukrainian].

Vozniuk, O. V., & Levkivskyi, M. V. (2002). Vidpovidalnist u strukturi kompetentnosti pedahoha [Responsibility within the Structure of a Teacher's Competence]. *Pedahohichni nauky. Zbirnyk naukovykh prats Sumskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, 1, 179–186. <https://eprints.zu.edu.ua/26638> [in Ukrainian].

Zhytnukhina, K. (2021). Formuvannia vidpovidalnoho stavlennia do maibutnoi profesii u studentiv zakladiv vyshchoi osvity yak pedahohichna problema [Formation of a Responsible Attitude toward the Future Profession among Students of Higher Education Institutions as a Pedagogical Problem]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*, 82, 55–77. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.82.12> [in Ukrainian].